

# Spis treści

Wstęp .....	13
1. Wychowanie jako historycznie zmienna funkcja społeczeństwa ...	13
2. Historia wychowania – zakresy pojęcia .....	15
3. Historia wychowania jako przedmiot kształcący .....	16
4. Historia wychowania jako dyscyplina naukowa .....	17
4.1. Początki i kierunki rozwoju badań .....	17
4.2. Historia wychowania w Europie .....	19
4.3. Historia wychowania w Polsce .....	19
5. Podstawowe wydawnictwa i syntezy .....	21
6. Historia wychowania na studiach pedagogicznych .....	23
7. Cel niniejszego wydawnictwa .....	24
I. Starożytność: podstawy europejskich tradycji edukacyjnych .....	27
1. Wprowadzenie .....	27
2. Wychowanie w Grecji w okresie archaicznym i klasycznym .....	29
2.1. Rodzina i państwo; ideały wychowawcze (homerycki, spartański, ateński) .....	29
2.1.1. Uwagi ogólne. Epoki historyczne kultury greckiej .....	29
2.1.2. Wychowanie w czasach <i>Iliady</i> i <i>Odysei</i> .....	30
2.1.3. Wychowanie w rodzinie i ideały wychowawcze w okresie archaicznym i klasycznym .....	31
2.1.4. Wychowanie spartańskie i ateńskie .....	32
2.2.1. Szkoła .....	33
2.2.2. Sofiści .....	34
2.2.3. Optymizm pedagogiczny Sokratesa .....	35
2.2.4. Platońska koncepcja państwowego systemu edukacji .....	36

2.2.5. Arystoteles: indywidualizacja i unaukowanie problematyki edukacyjnej .....	37
3. Hellenizm: utrwalenie się struktury szkolnej i ideał człowieka wykształconego .....	39
4. Rzym starożytny .....	41
4.1. Wprowadzenie .....	41
4.2. Republika: tradycje wychowania w rodzinie .....	42
4.2.1. Mit rodziny .....	42
4.2.2. Edukacja domowa w rodzinie starorzymskiej .....	43
4.2.3. Nowy ideał Rzymianina okresu hellenizmu .....	45
4.3. Szkoła: od nauczania in triviis do systemu szkolnictwa państwowego .....	46
4.3.1. Łacińska szkoła elementarna .....	46
4.3.2. Łacińska edukacja średnia i wyższa w okresie Republiki .....	46
4.3.3. Marek Tulliusz Cyncero: mistrz słowa i twórca sztuki oratorskiej łacińskiej – orator – polityk schyłku Republiki .....	47
4.3.4. Polityka szkolna Cesarstwa .....	48
4.3.5. Marek Fabiusz Kwintylian: pochwała edukacji publicznej – mówca wzorem obywatela .....	49
4.3.6. Oderwanie mądrości szkolnej od życia .....	50
5. Wczesne chrześcijaństwo .....	51
5.1 Wprowadzenie .....	51
5.2. Tradycje judaizmu. Wpływ <i>Starego Testamentu</i> .....	52
5.2.1. Rodzina żydowska i wychowanie .....	52
5.2.2. Szkoła żydowska .....	52
5.3. Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej .....	53
5.4. Stosunek chrześcijan pierwszych wieków do kultury i szkoły pogańskiej .....	54
5.4.1. Szkoły katechetyczne .....	56
5.5. Pojednanie chrześcijaństwa z kulturą antyczną .....	56
5.5.1. Św. Augustyn i św. Hieronim – uzasadnienie kształcenia chrześcijan w naukach świeckich .....	56
5.5.2. Konsekwencje upadku Cesarstwa Zachodniego dla dziejów szkoły .....	58
Bibliografia .....	58
II. Średniowiecze .....	61
1.1. Wprowadzenie .....	61
1.2. Przechodzenie od szkoły antycznej do chrześcijańskiej .....	62

1.3. Pierwsze szkoły chrześcijańskie .....	64
1.4. Wczesnośredniowieczne kompendia wiedzy antycznej .....	65
2. Średniowieczny porządek edukacyjny .....	65
2.1. Państwo a szkoła przed X wiekiem .....	65
2.2. Wychowanie stanowe .....	66
2.3. Utrwalenie monopolu kościelnego w szkolnictwie .....	67
3. Pęknięcie ram szkolnictwa kościelnego .....	68
3.1. Scholastyka .....	68
3.2. Św. Tomasz z Akwinu .....	69
3.3. Powstanie uniwersytetów .....	70
4. Chrześcijaństwo i wejście Polski w krąg kultury zachodniej .....	71
4.1. Wprowadzenie .....	71
4.2. Rozwój szkół i alfabetyzacji w pierwszych wiekach państwa polskiego .....	73
4.3. Uniwersytet Krakowski .....	74
5. Rodzina, szkoła i społeczność lokalna jako środowisko wychowawcze w średniowieczu i w czasach nowożytnych .....	75
Bibliografia .....	78
III. Edukacja w Europie czasów nowożytnych: XIV–XVIII w. ....	80
1. Renesans i humanizm .....	80
1.1. Wprowadzenie .....	80
1.2. Nowe funkcje wiedzy i wykształcenia .....	81
1.3. Doświadczenia włoskie i niderlandzkie .....	82
2. Humanistyczna myśl o edukacji .....	83
2.1. Europa intelektualna .....	83
2.2. Tomasz More (1478–1535) i jego utopia: edukacja dzieci i młodzieży jako warunek idealnego państwa. ....	84
2.3. „Księżę humanistów” – Erazm z Rotterdamu (1469–1536): szerzenie kultury humanistycznej w kształceniu i w stosunku do dzieci .....	85
2.4. Największy pedagog humanistyczny Europy – Jan Ludwik Vives (1492–1540): renesans myśli o szkole .....	88
3. Wpływ reformacji i uchwał Soboru Trydenckiego na edukację w Europie .....	90
4. Humanistyczne modele szkół europejskich w XVI i XVII w. ....	92
4.1. Szkoła parafialna – zasadnicza zmiana funkcji i adresu społecznego .....	92
4.2. Szkoła średnia .....	93
4.2.1. Gimnazjum humanistyczne Jana Sturma .....	93
.....	

4.2.2. Jezuici: udoskonalenie gimnazjum humanistycznego ..	94
4.2.3. Katolickie seminarium diecezjalne .....	97
5. Edukacja i szkoła w Polsce w okresie humanizmu .....	97
5.1. Myśl pedagogiczna: literatura obca, literatura polska i pedagogzy o edukacji .....	97
5.1.1. Warunki recepcji nowożytnej myśli edukacyjnej w XV i XVI w. w Polsce .....	97
5.1.2. Rynek czytelniczy; zryw edukacyjny „złotego wieku”	98
5.2. Wybitne osiągnięcia polskiej myśli o wychowaniu w XVI w.: Andrzej Frycz Modrzewski i Sebastian Petrycy z Pilzna .....	100
5.2.1. Andrzeja Frycza Modrzewskiego (1503–1572) polityczno-obywatelska koncepcja szkoły i zawodu nauczycielskiego .....	101
5.2.2. Poglądy Sebastiana Petrycego z Pilzna na wychowanie .....	102
5.3. Przekształcenia systemu szkolnego .....	103
5.3.1. Szkoły parafialne .....	104
5.3.2. Szkoły średnie .....	104
5.3.3. Szkoły wyższe .....	107
5.4. Społeczeństwo a edukacja: instrukcje rodzicielskie .....	108
5.4.1. Formy edukacji. Stosunek do szkoły .....	108
5.4.2. Podróże za granicę; instrukcje rodzicielskie jako wyraz świadomości pedagogicznej społeczeństwa staropolskiego .....	109
5.5. Klasztorna edukacja dziewcząt .....	111
6. Krytyka szkoły humanistycznej i nowe propozycje edukacji .....	112
6.1. Niezadowolenie .....	112
6.2. Michał Montaigne – opinia krytyczna o szkole; myśl o wychowaniu indywidualnym .....	112
6.3. Nowy typ szkoły dla świeckiej elity społecznej – szkoła szlachecka (rycerska) .....	113
Bibliografia .....	114
IV. Myśl pedagogiczna XVII i XVIII w. ....	117
1. Wprowadzenie .....	117
1.2. Jan Amos Komeński (1592–1670): idea powszechnego kształcenia .....	118
1.3. Koncepcje wychowania domowego w końcu XVII w. ....	120
1.3.1. John Locke (1632–1704): wychowanie gentlemana .....	122
2. Francuska myśl pedagogiczna okresu oświecenia; <i>Emil</i> Jana Jakuba Rousseau .....	124

2.1. Myśl społeczno-filozoficzna .....	124
2.2. Jan Jakub Rousseau (1712–1778): pedagogika uczucia .....	125
2.3. Modele organizacyjne szkolnictwa w państwie .....	127
2.4. Myśl i znaczenie Wielkiej Rewolucji Francuskiej (1789–1795) .....	127
Bibliografia .....	128
V. Reforma edukacji w Polsce w XVIII w. ....	130
1. Pierwszy etap reformy szkolnej .....	130
1.1. Dokonania Stanisława Konarskiego (1700–1773) .....	130
1.2. Doświadczenia szkół rycerskich .....	133
2. Drugi etap reformy szkolnej – Komisja Edukacji Narodowej (1773–1794) .....	134
2.1. Okoliczności powstania KEN .....	134
2.2. Działalność KEN .....	136
2.2.1. Struktura szkolna – społeczny zasięg reformy .....	136
2.2.2. Programy nauczania i ideały wychowawcze .....	137
3. Prawo szkolne KEN .....	138
Bibliografia .....	139
VI. Uczelnie wyższe. Uniwersytety .....	141
1.1. Wpływy humanistyczne .....	141
1.2. Załamanie i upadek uniwersytetów w końcu XVII i w XVIII w. ....	143
2. Reformy uniwersyteckie w Niemczech w XVIII w. ....	144
3. Państwowy uniwersytet „filozoficzny” .....	145
3.1. Wilhelm von Humboldt i Uniwersytet Berliński .....	145
3.2. Reforma uniwersytetów przez Komisję Edukacji Narodowej .....	147
3.3. Oxford i Cambridge: opór przeciwko modernizacji .....	148
4. Szkolnictwo wyższe w XIX i XX wieku .....	149
4.1. Zróżnicowanie i funkcje społeczne wyższych uczelni .....	149
Bibliografia .....	151
VII. Wychowanie w czasach najnowszych (XIX–XX w.): Europa .....	153
1. Europa w XIX i XX w. ....	153
1.1. Wprowadzenie .....	153
2. Rodzina i dziecko .....	154
2.1. Przemiany rodziny w XIX i XX w. ....	154
2.2. Opieka nad dziećmi .....	154
2.3. Ideały wychowawcze .....	156
2.4. Pedagogizacja rodziców .....	157

2.5. Powstanie ochron .....	158
2.5.1. „Pedagogizacja” ochron .....	158
2.5.2. Fryderyk Wilhelm Froebel (1782–1852) .....	159
2.5.3. Przedszkole w XX wieku .....	159
3. Szkoła .....	160
3.1. Wprowadzenie .....	160
3.2. Czynniki rozwoju .....	161
3.3. Państwo i Kościół a szkoła .....	162
4. Oświata ludowa i szkoła elementarna .....	163
4.1. Od szkoły parafialnej do ludowej szkoły elementarnej .....	163
4.2. Jan Henryk Pestalozzi (1746–1827): „ojciec ogólnokształcącej szkoły ludowej” .....	164
4.3. Pozapaństwowe inicjatywy edukacyjne .....	165
4.4. Utworzenie szkół elementarnych ogólnokształcących. Przykład francuski .....	166
5. Początki nowoczesnego kształcenia nauczycieli elementarnych ..	167
6. Szkoła średnia ogólnokształcąca .....	168
7. Szkoła średnia w myśli pedagogicznej w XIX w. ....	169
7.1. Jan Fryderyk Herbart (1776–1841): idea nauczania wychowującego .....	169
7.2. Herbert Spencer (1820–1903). Pozytywistyczna kontestacja neohumanistycznej szkoły średniej .....	170
8. Różnorodność szkół .....	170
9. Nowe wychowanie .....	171
9.1. Psychologia eksperymentalna i pedagogika naukowa .....	171
9.2. Pajdocentryzm i nowa szkoła .....	172
9.3. Kierunki nowoczesnej pedagogiki .....	173
Bibliografia .....	174
VIII. Szkoła i wychowanie na ziemiach polskich w XIX–XX .....	176
1. Sytuacja edukacyjna w dobie zaborów .....	176
1.1. Polityka oświatowa państw zaborczych .....	177
1.2. Rodzina i polskie ideały wychowawcze w XIX w. ....	178
1.3. Społeczno-kulturalny kontekst wychowania w rodzinie .....	179
2. Literatura edukacyjna i myśl pedagogiczna w XIX w. ....	180
2.1. Publicystyka i literatura pedagogiczna I połowy XIX w. ....	180
2.2. Publicystyka i literatura pedagogiczna II połowy XIX w. ....	183
2.3. Jan Władysław Dawid (1859–1914) i początki polskich badań pedagogicznych .....	184
2.4. Koncepcje wychowania: w służbie nowego społeczeństwa – Stanisław Karpowicz, w służbie narodu – Stanisław Szczepanowski .....	184

3. Polska rzeczywistość szkolna i działalność oświatowa w czasie zaborów .....	185
3.1. Okręg Szkolny (Naukowy) Wileński – próba utrzymania dorobku KEN .....	185
3.2. Warszawa – twórcza kontynuacja dorobku edukacyjnego KEN .....	186
3.3. Reformy lat sześćdziesiątych i szkolnictwo przełomu wieków .....	187
3.3.1. Reforma Aleksandra Wielopolskiego (1862) .....	187
3.3.2. Rusyfikacja powojenna Królestwa Polskiego .....	188
3.3.3. Tajna oświata i ruch oświatowy .....	189
3.3.4. Konrad Prószyński (Promyk) i jego <i>Elementarz na którym nauczysz czytać w 5 albo 8 tygodni</i> (1874) .....	190
3.3.5. Strajk szkolny w Królestwie Polskim .....	191
3.3.6. Germanizacja w zaborze pruskim .....	192
3.3.7. Józef Dietl i Rada Szkolna Krajowa w Galicji .....	193
3.3.8. Ożywienie oświatowe i ruch nauczycielski na przełomie wieków .....	194
4. Wiek dwudziesty .....	195
4.1. Rodzina i ideały wychowawcze w XX w. ....	196
4.2. Szkoła w II Rzeczypospolitej .....	199
4.2.1. Kwestia dualizmu szkolnego .....	199
4.2.2. Ustawodawstwo szkolne w II Rzeczypospolitej .....	200
4.2.3. Osiągnięcia i niedostatki systemu szkolnego II Rzeczypospolitej .....	201
4.2.4. Oświata podziemna .....	203
4.3. Szkoła po II wojnie światowej .....	204
4.3.1. Okres odbudowy .....	204
4.3.2. Polityczne aspekty reform szkolnych w drugiej połowie XX w. ....	205
4.3.3. Reformy szkolne .....	206
4.3.4. Osiągnięcia oświaty PRL .....	209
5. Myśl pedagogiczna i nauki pedagogiczne .....	210
5.1. Nauki pedagogiczne w II RP .....	210
5.2. Nauki pedagogiczne po II wojnie światowej .....	212
5.2.1. Lata 1945–1948: nawiązanie do tradycji przedwojennych .....	212
5.2.2. Lata 1949–1955: „okres stalinowski” .....	212
5.2.3. Po przełomie październikowym .....	213
Bibliografia .....	214
Słownik .....	217

